CZU: 343.1:341.645.5(4-6 UE) **DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.12179032**

STANDARDUL PROBEI „DINCOLO DE ORICE DUBIU REZONABIL” DIN PERSPECTIVA CtEDO

Preţivatîi Ghenadie

doctorand, asistent universitar al Catedrei „Drept poliţienesc” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, audient la funcţia de judecător în cadrul Institutului Naţional al Justiţiei
ORCID: 0000-0001-7846-310X

The fear of miscarriage of justice is a real limit to judicial truth that all existing legal systems face. It is often perceived as a real drama sustained by the expectations and impending uncertainties of the criminal trial or as a terrible tragedy that dishonors the state. Therefore, the regulation of a standard of evidence that is able to guarantee a certain level of certainty in finding out the truth can have a fundamental role in forming an objective conviction of the court and in reducing the risk of an unfair solution. Thus, there is also the tendency of the courts to reconsider their jurisprudence according to the evolution of the jurisprudence of the European Court of Human Rights, unifying in this sense the judicial practice through the direct application of the provisions of the European Convention, but with the mention that the only court that has the right to give official interpretations regarding the application of the European Convention, through its decisions, is the ECtHR.

Keywords: *standard of proof, legal norms, court, european system for the defense of fundamental human rights and freedoms.*

În materie de drepturi fundamentale, Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale reprezintă , în mod incontestabil, cel mai important instrument de protecţie a drepturilor omului, deoarece a creat un control supranaţional cu privire la garantarea drepturilor părţilor şi ale celorlalţi participanţi în procesul penal: Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Această jurisdicţie de referinţă specializată în drepturile omului a interpretat de o manieră autonomă noţiunile cuprinse în Convenţia europeană şi a impus statelor semnatare ale Convenţiei obligaţii pozitive. Prin intermediul jurisprudenţei sale a fost creată o ordine juridică publică în care statele subscriu cu consecinţa recepţionării ei în dreptul intern, precum şi un drept jurisprudenţial autonom faţă de dreptul naţional al statelor părţi contractante [1, p. 72].

Deşi, drepturile fundamentale ale omului se bucură de protecţia conferită de jurisprudenţa constantă a Curţii Europene a Drepturilor Omului, suntem de părerea că aceste drepturi sunt în primul rând sub protecţia legislaţiei naţionale a statelor contractante şi doar atunci când statele nu-şi onorează

obligaţiile sale pozitive sau negative, intervine Curtea cu impunerea autorităţii sale, care a creat o practică judiciară în sensul existenţei unui drept al persoanei vătămate la exercitarea unei acţiuni în justiţie pentru repararea prejudiciului cauzat [2, p. 115].

Trebuie de menţionat că în acord cu hotărârile Curţii, Convenţia este un instrument viu iar evoluţia constantă a societăţii obligă judecătorii europeni să ţină pasul cu imperativul ocrotirii noilor situaţii de fapt care se manifestă în corpul social, iar extinderea noţiunii drepturilor fundamentale prevăzute în Convenţie este necesară pentru a garanta eficienta ocrotire a acestor valori fundamentale din care se nasc noile situaţii de fapt ce sunt suspuse atenţiei Curţii.

A interpreta în mod strict dispoziţiile Convenţiei prezintă, în opinia noastră, un risc mult mai mare, respectiv acela de a refuza ocrotirea valorilor fundamentale asumate de redactorii şi semnatarii Convenţiei atunci când aceste valori se manifestă într-o formă diferită de cea cunoscută până la acel moment, şi aceasta datorită permanentei evoluţii a vieţii sociale şi a mentalităţilor, iar prin negarea caracterului de „instrument viu” pe care îl prezintă Convenţia, s-ar putea ajunge la negarea chiar a funcţiei sale principale, aceea de a ocroti de o manieră efectivă drepturile şi libertăţile fundamentale [3, p. 175].

Prin standard al probei se înţelege gradul de convingere care trebuie atins de organul judiciar potrivit legii în evaluarea probelor. El se reflectă în rezultatul evaluării şi este reglementat diferit în funcţie de stadiul procedurii şi tipul deciziei judiciare. Indiferent de sistemul adoptat, credem că standardul probei trebuie să garanteze aflarea adevărului, iar acest deziderat poate fi atins doar dacă tinde spre certitudine [4, p. 20-22].

Distinct de cele arătate, Curtea reţine că standardul probei dincolo de orice îndoială rezonabilă îşi are originea în modul de reglementare a sistemului probator, referitor la care doctrina identifică două orientări majore: cea a capacităţii probelor de a convinge, respectiv de a conduce la formarea convingerii intime a judecătorului aflat în situaţia de a soluţiona o cauză penală, orientare specifică sistemului de drept continental, şi cea a capacităţii probelor de a demonstra vinovăţia, dincolo de orice îndoială rezonabilă, specifică sistemului de drept anglo-saxon şi jurisprudenţei Curţii Europene a Drepturilor Omului.

Instrumentele de protecţie a drepturilor şi libertăţilor fundamentale impun legislativului din ţara noastră, după modelul celorlalte state semnatare, dar şi autorităţilor judiciare, în anumite cazuri (de pildă, prin intermediul hotărârilor Curţii Europene a Drepturilor Omului), standardul de proces penal

echitabil, cu respectarea tuturor garanţiilor pe care naţiunile civilizate au început să le promoveze atât în legi, cât şi în practica judiciară [5, p. 121-129]. Suntem de părere că aceste garanţii nu pot lipsi din cadrul unui proces penal. Ele sunt mai necesare ca niciodată în această perioadă de intensificare a luptei contra formelor grave de criminalitate şi constituie criterii de care trebuie să ţină seama orice procedură judiciară în materie penală.

Potrivit art. 93 alin. (1) Cod de procedură penală al Republicii Moldova, probele sânt elemente de fapt dobândite în modul stabilit de prezentul cod, care servesc la constatarea existenţei sau inexistenţei infracţiunii, la identificarea făptuitorului, la constatarea vinovăţiei, precum şi la stabilirea altor împrejurări importante pentru justa soluţionare a cauzei. Această definiţie corespunde sensului larg al noţiunii de probă, unanim acceptat de sistemele juridice existente [6, p. 429], acela de ansamblu de reguli aplicabile constatării unei infracţiuni, constatarea putând privi, deopotrivă, faptele şi personalitatea persoanei urmărite. Aceasta face ca proba să fie considerată una dintre piesele capitale ale procedurii penale, pentru că, în esenţă, dacă ceea ce lipseşte este însăşi proba, este clar că procesul nu mai poate continua, impunându-se achitarea inculpatului.

După cum se poate observa, definirea legală a probei se realizează prin raportare la obiectul ei. Credem că, în realitate, proba nu este un element de fapt, ci mai degrabă o informaţie despre fapta sau împrejurarea de fapt a cărei dovedire se urmăreşte prin desfăşurarea procesului penal [7, p. 102]. După cum s-a subliniat în doctrina străină [8, p. 96], proba este informaţia care furnizează motive pentru a convinge că un anumit fapt este corespunzător realităţii. În consecinţă, elementul de fapt nu este decât produsul finit al probei, în măsura în care se consideră dovedit ca urmare a administrării şi aprecierii acesteia în raport cu standardul aplicabil, potrivit legii.

Din definiţia legală rezultă calitatea dublă a probei în procesul penal: instrument de cunoaştere, care ajută organul judiciar penal la aflarea adevărului (funcţia epistemologică a probei) şi instrument de dovedire, fiind folosită în scopul dovedirii tuturor susţinerilor şi argumentelor făcute în cursul unui proces penal (funcţia persuasivă a probei). De asemenea, mai rezultă că, în materie penală, proba constă în demonstrarea nu numai a existenţei unei fapte, ci şi a imputării acesteia unei persoane, precum şi a intenţiei pe care aceasta o avea de a comite o astfel de faptă [9, p. 287], adică a laturii subiective.

În art. 8 alin. (3) Cod de procedură penală se prevede că, „…toate dubiile în probarea învinuirii care nu pot fi înlăturate, în condiţiile prezentului cod, se interpretează în favoarea bănuitului, învinuitului, inculpatului”. Acest text

conţine o consacrare a regulii *in dubio pro reo*, care derivă din principiul prezumţiei de nevinovăţie. Ea stabileşte că atunci când se ajunge la îndoială asupra vinovăţiei ca urmare a administrării tuturor probelor necesare soluţionării cauzei, prezumţia de nevinovăţie nu este înlăturată întrucât orice îndoială cu privire la situaţia de fapt profită bănuitului, învinuitului sau inculpatului.

Considerăm că nu poate fi vorba de îndoială atunci când faptele nu sunt dovedite din lipsă de probe ori când din probele administrate în cauză rezultă atât vinovăţia, cât şi nevinovăţia. În primul caz soluţia trebuie să fie achitarea, pentru că din probele administrate în cauză nu rezultă dincolo de orice dubiu rezonabil vinovăţia inculpatului în termenii actualei reglementări, iar în al doilea caz instanţa va fi obligată să selecteze probele pe care se întemeiază şi va lua decizia în funcţie de rezultatul evaluării şi pe baza propriei convingeri. În raport cu alegerea făcută, instanţa va putea dispune o soluţie de achitare sau, dimpotrivă, de condamnare, de renunţare la aplicarea unei pedepse sau de amânare a aplicării pedepsei, după caz, urmărind realizarea standardului probei, după aceleaşi criterii ale certitudinii spre care tinde dreptul penal, în general.

În absenţa unei definiţii legale, suntem de părere că există îndoială doar atunci când din coroborarea tuturor probelor nu se poate reţine cu certitudine nici vinovăţia şi nici nevinovăţia inculpatului. În acest caz, îndoiala care rămâne este echivalentă cu o probă pozitivă de nevinovăţie ce conduce la achitarea inculpatului de către instanţă.

În acelaşi sens s-a pronunţat şi Curtea Constituţională a RM, care a decis că: „[…] regula *in dubio pro reo* constituie un complement al prezumţiei nevinovăţiei, un principiu instituţional care reflectă modul în care principiul aflării adevărului, consacrat în dreptul procesual penal, se regăseşte în materia probaţiunii. Ea se explică prin aceea că, în măsura în care, în pofida dovezilor administrate pentru susţinerea vinovăţiei celui acuzat, îndoiala persistă în ce priveşte vinovăţia, atunci îndoiala este echivalentă cu o probă pozitivă de nevinovăţie [...]”. În acelaşi sens, Curtea reţine că, potrivit principiilor de drept procesual penal, nimeni nu este obligat să-şi dovedească nevinovăţia, sarcina probaţiunii revenind acuzării, iar situaţia de dubiu îi profită celui acuzat (*in dubio pro reo*) [10].

În literatura de specialitate [11, p. 234], s-a observat că regula *in dubio pro reo* nu poate fi înţeleasă decât prin raportare la standardul probei „dincolo de orice îndoială rezonabilă”. Astfel, actualul Cod de procedură penală este nevoit să preia acest standard pentru a-l pune de acord cu sarcina probei, care

aparţine, în principal, procurorului. În lumina acestor prevederi, judecătorul nu mai are sarcina de a administra din oficiu probe în acuzare, trebuind să fie convins de către procuror despre dovedirea acuzaţiei.

După modelul sistemului adversial, principiul intimei convingeri, care este fundamentat în procedura penală continentală, a evoluat astăzi înspre standardul probei „dincolo de orice îndoială rezonabilă”, care acceptă posibilitatea ca rezultatul unui proces penal să nu reflecte întotdeauna adevărul obiectiv. Tendinţa legiuitorului este de a obiectiviza standardul probei, respectiv de a se trece de la intima convingere a judecătorului, care pune accent pe factorii subiectivi în aprecierea probelor, la proba dincolo de orice îndoială rezonabilă, care transferă sarcina evaluării probei la un observator obiectiv, care este, în realitate, tot un judecător. Acest standard impune însă judecătorului reguli obiective în aprecierea probelor [12, p. 499].

Textul legal nu defineşte noţiunea de „îndoială rezonabilă sau dubiu rezonabil”. De aceea, credem că este necesar să se recurgă la criteriile obiective din *common law* [13, p. 22], pentru că, în lipsa acestora, îndoiala rezonabilă nu poate fi desprinsă de forul intern al judecătorului, existând riscul revenirii la sistemul iniţial al intimei convingeri, bazat pe argumente raţionale, logice, nu pe probe. În doctrină [14, p. 414] s-a subliniat că este recomandabil ca îndoiala rezonabilă să se bazeze pe raţiune şi pe bunul simţ. În Marea Britanie s-a mers mai departe, pretinzându-se ca juraţii să fie siguri de vinovăţia acuzatului pentru a se putea dispune o soluţie de condamnare [15, p. 200].

În esenţă, standardul probei „dincolo de orice îndoială rezonabilă” face diferenţa între sistemul continental şi sistemele de procedură penală din *common law* [16, p. 108]. Dacă în sistemul de justiţie penală continental proba este controlată de conceptul intimei convingeri sau de libera evaluare a probelor după propria conştiinţă, în *common law* aceasta a evoluat, pentru a include sarcina probei acuzării dincolo de orice îndoială rezonabilă şi reguli de probă detaliate care îi determină admisibilitatea după criteriile de echitabilitate şi fiabilitate [17, p. 234-235]. Având ca premisă jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului creată în jurul art. 6 din Convenţie [18], Directiva (UE) 2016/43 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumţiei de nevinovăţie şi a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale pretinde statelor membre să adopte sarcina probei dincolo de orice îndoială rezonabilă [19, p. 1002]. Cu toate acestea, intima convingere continuă să domine şi astăzi sistemele continentale, jucând un rol covârşitor în probarea faptelor, iar judecătorul decide asupra vinovăţiei pe baza liberei evaluări, dar numai în limitele probelor prezentate la proces, cu respectarea garanţiilor procesuale.

Depăşind graniţele unui caz de speţă, hotărârile de la Strasbourg sunt înzestrate cu autoritate de lucru interpretat [20, p. 285]. În acest sens, ele se adresează nu numai Statului reclamat, ci ansamblului Statelor, părţi ale Convenţiei, cărora li se solicită să se conformeze cât mai repede cu putinţă hotărârilor pronunţate, sub sancţiunea angajării responsabilităţii lor convenţionale. Respectarea lucrului european interpretat este cu atât mai eficace cu cât judecătorul intern este mai receptiv, în raport cu puterea legislativă şi executivă [21, p. 1006].

Curtea îşi reiterează jurisprudenţa, confirmând standardul de probă „dincolo de îndoieli raţionale” în aprecierea sa asupra probelor (Avşar c. Turciei, Hotărârea din 10.07.2001 , §282). În evaluarea probelor, instanţa adoptă standardul probei „dincolo de orice dubiu” (Irlanda c. Marii Britanii, supra, §161). Totuşi, astfel de probe pot rezulta din coexistenţa unor interferenţe suficient de puternice, clare si concordante sau a unor prezumţii similare de fapt irefutabile. În cazul în care evenimentele în cauză sunt cunoscute integral sau într-o mare măsură, exclusiv de autorităţi, precum în cazul persoanelor aflate în custodia lor, vor exista prezumţii de fapt puternice privind leziunile sau decesul survenit în cursul detenţiei. Într-adevăr, sarcina probei poate fi considerată ca depinzând de autorităţi pentru a oferi o explicaţie satisfăcătoare şi suficientă (Anguelova c. Bulgariei, Hotărârea din 13.06.2002, § 109-111).

Cât priveşte conceptul de îndoială rezonabilă, Curtea a constatat că acesta este tot de sorginte jurisprudenţial-europeană, înţelesul fiind regăsit, de exemplu, în Hotărârea din 11 iulie 2006, pronunţată în Cauza Boicenco împotriva Republicii Moldova (paragraful 104), potrivit căreia standardul de probă „dincolo de un dubiu rezonabil” permite deducerea sa şi din coexistenţa unor concluzii suficient de întemeiate, clare şi concordante sau a unor prezumţii de fapt similare şi incontestabile.

Aşadar, judecătorul trebuie convins „dincolo de orice dubiu rezonabil” de către procuror sau de către părţi ori persoana vătămată. Acest standard poate fi pe deplin înţeles doar prin raportare la principiul *in dubio pro reo*, garanţie a prezumţiei de nevinovăţie. Astfel, în măsura în care dovezile administrate pentru susţinerea vinovăţiei celui acuzat conţin o informaţie îndoielnică referitoare la vinovăţia făptuitorului în legătură cu fapta imputată, instanţa judecătorească nu îşi poate forma convingerea în sensul stabilirii vinovăţiei şi, de aceea, trebuie să concluzioneze în sensul nevinovăţiei acuzatului, achitându-l. Standardul probei „dincolo de orice îndoială rezonabilă” constituie o garanţie procesuală a aflării adevărului şi, implicit, a dreptului la un proces echitabil şi

asigură respectarea prezumţiei de nevinovăţie până la momentul asumării de către judecător a convingerii cu privire la vinovăţia inculpatului, dincolo de orice îndoială rezonabilă, asumare concretizată prin pronunţarea hotărârii judecătoreşti de condamnare.

Referinţe:

1. BÎRSAN, C. Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, vol. L, Drepturi şi libertăţi, Ed. All Beck, Bucureşti, 2005, p. 72 şi urm.
2. GIRARD, B. Responsabilite civile extracontractuelle et droits fundamentaux, LGDJ, Paris, 2015, p. 115.
3. MARA G.M. Prejudiciul nepatrimonial cauzat prin eroarea judiciară, Universul Juridic, Bucureşti, 2020, p. 175.
4. DE VALICOURT, H. L 'erreur judiciaire, Ed. Harmattan, Paris, 2005, p. 20-22.
5. ERGEC, R. Protection europeenne et internationale des droits de l'homme, 3e ed,, Ed. Larcier, Bruxelles, 2014, p. 121-129.
6. PRADEL, J. Droit penal compare, 2e ed., Ed. Dalloz, Paris, 2002, p. 429.
7. POPA, M. Relevanţa probelor în acuzare obţinute în faza de urmărire nală. Patologii, sancţiuni, remedii, în PR nr. 6/2017, p. 102.
8. DENNIS, I. The law of evidence, 6th ed., Sweet and Maxwell, London, 2017, p. 3. În acelaşi sens, a se vedea şi P. Roberts, A. Zuckerman, Criminal evidence, 2nd ed., Oxford University Press, Oxford, 2010, p. 96.
9. GUINCHARD, S., BUISSON, J. Procedure penale, Ed. Litec, Paris, 2000, p. 287.
10. Hotărârea Curţii Constituţionale nr. 21 din 20 octombrie 2011. [Accesat:19.11.2023] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=11028&lang=ro;
11. GHIGHECI, C.. Comentariu, în N. Volonciu, A. S. Uzlău (coord.), „Noul Cod de procedură penală comentat”, Ed. Hamangiu, Bucureşti 2014, p. 234.
12. MATEUŢ, G. Procedura penală. Partea Generală. Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2019, p. 499.
13. SHAPIRO, B.J. „Beyond Reasonable Doubt " and „Probable Cause”. Historical Perspectives on the Anglo-American Law of Evidence, University of California Press, Berkeley (Los Angeles), Oxford, 1991, p. 22.
14. PRADEL, J. Droit penal compare, op. cit,, 2014, p. 414.
15. HUNGERFORD-WELCH, P. Criminal Procedure and Sentencing, 8th ed,, Routledge Taylor and Francis Group, London & New York, 2014, p. 200.

16. SORVATZIOTI, D.Fr., MANSON, A. Burden of Proof and L 'intime conviction: Js the Continental Criminal Trial Moving to the Common Law?, în „Canadian Criminal Law Review", vol. 23, nr. 1/2018, p. 108 şi urm.
17. REYNOLDS, C. Implicit Bias and The Problem of Certainty in The Criminal Standard of Proof, în „Law & Psychology Review'', voi. 37, 2013, p. 234-235.
18. CEDO, Irlanda c. Regatului Unit, 18 ianuarie 1987, par. 61; CEDO, Velikova c. Bulgariei, 18 mai 2000, par. 70; CEDO, Allen c. Regatului Unit, 12 iulie 2013, par. 127-1 35; CEDO, Salman c. Turciei, 27 iunie 2000, par. 100. [Accesat: 19.11.2023] Disponibil: www.echr.coe.int
19. DAVID, E. Elements de droit penal international et europeen, 2e ed., Ed. Bruylant, Bruxelles, 2018, p. 1002.
20. LAMBERT, E. Les effets des arrets de la Cour europeenne des droits de l'homme, Ed. Bruylant, Bruxelles, 1999, p. 285.
21. VANDERMEERSCH, D. Les effets dans le temps des arrets de la Cour europeenne des droits de l'homme et le juge national, „Revue de droit penal et de criminologie” nr. 11 /2015, p. 1006.